

fesionalne netrpeljivosti, i u njegovoj duši danas vlada divni osjećaj međusobnog plemenskog izmirenja i bratstva. Nikad u životu nijesam se osjećao tako dobro, tako smireno, kao među ovim našim partizanima, koji, bosí, polugoli, često gladni sa smijehom i šalom koračaju po snijegu i ledu, pomažući jedan drugome kao da su braća i dijeleć i posljednju koricu hljeba. Nikada još nisam putovao po našoj zemlji ne trošeć na putu ni jedne pare; seljak daje hranu badava i u kući najsiromašnije udovice našao sam gostoprinstvo i kada sam nuđao platu smijali su mi se u lice: 'Tko će uzeti pare od partizana, kad nas on brani od četnika i od ustaša?' Oprostite nam ove superlative... ali mi smo danas do neba ponosni, što pripadamo takome narodu! Danas — izim ustaša, Nedićevaca i Dražinih krvnika i koljača u našoj zemlji nema zapravo nego jedna stranka — AVNOJ« (str. 393—394). A 31. ožujka 1945. god. Mandić je — tada već jedan od kraljevskih namjesnika nove Jugoslavije — pisao R. W. Seton-Watsonu: »Pa kako vidite, i mi, stari buržuiji, smo ipak dosta zadovoljni sa radom 'Titovih banda', kako ih ili kako nas nazivlju neke Vaše novine. Ima i dobrih strana u tim 'bandama' i ja sam u njima našao mnogo dobrih prijatelja, koji nijesu u ničemu gori od naše buržuijske sredine, ali koju daleko nadv.suju svojom nesebičnošću, autodisciplinom i požrtvovnošću. Ponomim se, što pripadam 'bandi'« (str. 402).

Sudbina je ovih građanskih političkih prvaka zaista neobična — kao i tolikih drugih u vrijeme NOP-a i socijalističke revolucije, pa čak i onih iz riječkog kraja: dr. Augustin Juretić je, npr., kako je spomenuto, sve do svoje smrti u emigraciji ostao neprijatelj nove Jugoslavije, dr. Ante Mandić je pak aktivan sudionik NOB-a, a bio je član i AVNOJ-a i ZAVNOH-a te je umro u Voloskom kao časní graditelj ove zemlje, kao i Milan Marjanović — uhapšen u Italiji 1942, pridružio se NOP-u u Bariju 1944. godine — postao je nakon rata naš akademik. A god. 1941. sva su trojica kretala s istih pozicija: antiokupatorska i antikvislinška politika, težnja za obnovom monarhističke Jugoslavije na starim temeljima; nisu pomišljali na KPJ i na njezin poziv na ustanak u srpnju mjesecu kao na kapitalnu snagu koja će tim pozivom preokrenuti sudbinu naroda, a isto tako i sudbinu samih autora izvora u ovoj nadasve važnoj zbirci Ljube Bobana.

Petar Strčić

ĐURO GAJDEK, ŠPANJOLSKI BORCI SSKA I BANIJE, Sisak 1985, str. 314

Autor knjige o Sišćanima i Banijcima u građanskom ratu u Španjolskoj 1936—1939. je Sišćanin Đuro GAJDEK. On je po profesiji novinar, publicist. Međutim, ovom knjigom Gajdek nam se predstavlja u jednom sasvim novom ruhu kao historičar. Gajdek je prišao svojoj temi znanstvenom metodologijom, na taj način je prišao i analizirao probleme, a znanstveni prilaz je marksistički prilaz. Da je to tako, možemo se uvjeriti ne samo na osnovi izbora teme nego i raskrivanjem njezina sadržaja, a još više na primjeru obrade izvora i literature. Radeći na temi, autor je izučio svu postojeću i njemu dostupnu relevantnu literaturu. Zatim je istražujući građu pretražio sve naše glavne historijske arhive u Zagrebu i Beogradu (od Arhive Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Arhiva Hrvatske do Arhive CK SKJ u kojima je pronašao oko 200 potrebnih dokumenata. Posebno mjesto po težini istraživanja predstavljaju memoarski zapisi živih svjedoka ili njihovih porodica, do kojih se dolazilo često uz velike poteškoće. Autor je kritički obradio sav taj ogroman i različit izvorni materijal.

Tema o sudjelovanju 1660 Jugoslavena u građanskom ratu u Španjolskoj 1936—1939. godine, prvom antifašističkom ratu u Evropi, u našoj je historiografiji obrađivana, dakle nije nova. Unatoč već dosta opsežnoj memoarskoj literaturi i općoj razradi teme u globalu, ima još niz bitnih pitanja koja nisu razrađena i čekaju svog istraživača. Jedno od takvih nerazrađenih pitanja je *regionalni aspekt ove teme*. Naime, zna se da je u Španjolskoj u antifašističkom ratu sudjelovalo 35.000 interbrigadista, pripadnika 53 nacionalnosti, među kojima i Jugoslaveni. Zna se da je naših ljudi bilo iz raznih krajeva zemlje. Međutim, ne zna se koliko je bilo iz kojeg kraja, tko su oni i kakav je njihov udio bio u toj krvavoj borbi. Naravno, ne radi se samo o brojčanom sastavu nego još više o njihovom udjelu. Rješenje tih regionalnih pitanja omogućilo bi dublji i sadržajni uvid u problem u cijelom, odgovorilo bi na pitanje stvaranja ne samo klasne nego i internacionalističke svijesti naših tzv. Španaca. Upravo takvom *regionalnom aspektu* pripada tema knjige Đure Gajdeka, i ona spada među *prve* takve vrste u našoj historiografiji. U tome je, između ostalog, njezino veliko značenje.

Po svome *sadržaju* Gajdekova knjiga prelazi regionalne okvire, jer događaji, a naročito ljudi o kojima ona govori daleko su prerasli svoju regiju i po svom udjelu u revolucionarnom pokretu u našoj zemlji odavno su postali svojina svega našeg naroda, dakle, imaju općejugoslavenski značaj. O tome svjedoče vrlo detaljno istražene biografije takvih Siščana kao što su Ivan Gošnjak, Franjo Ogulinac i Vladimir Majder. Usput treba ovdje primijetiti da su istraživanja upravo ovih biografija obogatila našu historiografiju. Prema tome, iako je Gajdekova knjiga tematski regionalna, po svome *sadržaju* prelazi granice regionalne historiografije.

Knjiga Đ. Gajdeka ima dva dijela, razdijeljena na niz glava odnosno podnaslova.

U PRVOM dijelu pokazani su ekonomski i socijalni preduvjeti stvaranja revolucionarnog pokreta u Sisku i Baniji. Naravno, naglašeno je da socijaldemokratski pokret datira još iz prošlog stoljeća te da su revolucionarne tradicije prije stvaranja komunističkih organizacija u Sisku i Baniji bile vrlo velike. Sisak kao industrijski centar bio je kovačnica proleterskih kadrova kraja. U toj se kovačnici kalio još prije svjetskog rata mladi metalac Josip Broz. Međutim, poslije prvog svjetskog rata nosioci socijalističkih ideja, ideja Lenjina i oktobarske revolucije bili su bivši zarobljenici iz ovog kraja a koji su se vraćali iz Sovjetske Rusije, gdje su bili sudionici revolucije i borci za stvaranje prve radničko-seljačke države. Među najvidenijim sudionicima oktobarske revolucije treba spomenuti Jakoba Cvejića i Vladimira Nikića. Autor navodi još niz drugih imena. Pod utjecajem teških socijalnih prilika nakon rata, a također ideja Lenjina i Oktobra stvara se u kraju revolucionarna situacija, djeluje tzv. zeleni kadar i odmah poslije obrazovanja KPJ, odnosno Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista) stvaraju se prve partijske ćelije u Sisku. Sada već organizirani sisački proletarijat sudjeluje u svim akcijama međunarodne solidarnosti, među kojima i u izboru sredstava za pomoć gladnima u Sovjetskoj Rusiji početkom 20-ih godina. Može se reći da su sve akcije koje je vodila KPJ našle svog odraza u sredini sisačkog proletarijata. Tomu je pomoglo što je partijska organizacija bila vezana izravno sa zagrebačkom, preko veze sekretara sisačke organizacije V. Majdera s M. Stilinovićem. Koľiko je bio jak komunistički pokret u Sisku svjedoči činjenica da su njezini najaktivniji članovi Vladimir Majder, Franjo Ogulinac i Ivan Gošnjak morali početkom 30-ih godina, zbog policijskog progona, napustiti zemlju i emigrirati u SSSR.

Zna se da je dosta velik dio naših partijskih kadrova u razdoblju između dva rata progonjen od kraljevske policije našao utočište u Sovjetskom Savezu. Veći dio tih kadrova je imao mogućnost da se u SSSR-u školuje na Komunističkom univerzitetu nacionalnih manjina Zapada (KUNMZ) ili u Međunarodnoj lenjinskoj školi (MLS).

U DRUGOM dijelu knjige autor razmatra pitanja vezana uz odlazak raznih grupa Sišćana i Banijaca u Španjolsku i njihovo sudjelovanje u građanskom ratu. Tom dijelu je posvećen najveći dio knjige. Iz knjige saznajemo da je u Španjolsku odlazilo više grupa ili pojedinaca: iz SSSR-a, Belgije, Francuske i Amerike, kao i drugih zemalja gdje su živjeli i radili naši ekonomski emigranti, dakako i iz Jugoslavije. Među prvima je otišla grupa iz Sovjetskog Saveza. U toj su grupi bili svi oni koji su upravo završili KUNMZ ili MLŠ: Ivan Gošnjak, Franjo Ogulinac, Vladimir Majder, Stjepan Kerep i Ivan Rujevčić, koji je inače došao u SSSR iz Amerike. Ta je grupa prije odlaska u Španjolsku prošla vojnu obuku u sovjetskom gradu Rjazanji. Autor govori detaljno i o odlasku drugih grupa i pojedinaca. Njegov je zaključak da su u Španjolsku kao dobrovoljci dolazili iskusni revolucionari i odlučni borci protiv fašizma. Dalje Gajdek prati ove heroje na borbenim putovima Španjolske. Smatram vrlo pozitivnim što je autor dao svoje heroje u općem, širokom internacionalnom kontekstu, te je na taj način predočio objektivnu sliku udjela Sišćana i Banijaca u herojskoj borbi Španjolaca za svoje socijalno i nacionalno oslobođenje. Upravo tu se izrazila uloga pojedinaca u vojničkom pogledu, a naročito Ivana Gošnjaka i Franje Ogulinca. Gošnjakove će sposobnosti još više doći do izražaja kasnije kad su se interbrigadisti našli u Francuskoj u logorima. On će u logoru u Francuskoj biti na čelu partijske organizacije a također na čelu pobune koja je izbila u logoru.

Autor nas upoznaje također s akcijom koju je KPJ vodila u zemlji za pomoć i oslobođenje španjolskih boraca iz logora. U toj akciji vrlo značajnu ulogu igrali su Sišćani predvođeni sekretarom OK KPH za Sisak, sudionikom osnivačkog kongresa KPH V. Janićem Capom, koji su preko dobro organiziranih jedinica Crvene pomoći mnogo pridonijeli u akciji da se oni vrate kućama, a čemu su se suprotstavljale kraljevske vlasti. Prema tome Gajdekova knjiga daje cjelovitu sliku sudjelovanja Sišćana i Banijaca u građanskom ratu, ali isto tako autor dovodi svoje heroje do narodnooslobodilačke borbe u kojoj su mnogi od njih igrali značajnu ulogu. Samo da spomenem Ivana Gošnjaka koji je bio komandant Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, Franju Ogulinca Selju koji je bio komesar Glavnog štaba i Vladimira Majdera Kurta koji je bio šef Obavještajnog odjela GSH i dr.

Gajdekova knjiga je obogaćena naučnim aparatom: kronologijom, indeksom i mnogobrojnim fotografijama koji dopunjuju njenu dokumentarnu stranu. U prilogu je objelodanjeno još 20 dokumenata i biografije pojedinaca. Prema tome, navedeno djelo, kao rezultat marljivog istraživanja pokazuje nam uvjerljivo udio predstavnika jednog dosta velikog kraja naše zemlje, inače dobro poznatog po revolucionarnim tradicijama, u borbi protiv fašizma uoči drugog svjetskog rata, te internacionalizam i internacionalnu solidarnost našeg čovjeka. Taj se internacionalizam naročito očitovao u najtežim danima za španjolski narod, u danima građanskog rata, a nikada nije s naše strane izostao u međunarodnim razmjerima.

Ove se godine navršava 50. godišnjica početka građanskog rata u Španjolskoj, koju će široko zabilježiti i naša zemlja. Knjiga Đ. Gajdeka predstavlja dostojan prilog ovoj godišnjici, kao i dobar prilog našoj historiografiji posvećenoj problemima izučavanja naših dobrovoljaca u španjolskom građanskom ratu.

Ivan Očak

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3
Časopis izlazi jednom godišnje
Narudžbe šalžite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1
Cijena ovog broja iznosi 3000 din.
Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.
Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1987.